

**EDIFICAREA VINOVĂȚIEI POLITICE
ÎN TRE ABORDĂRI TEORETICE ȘI PRACTICI JUDICIARE:
CAZUL ACTIVITĂȚII TRIBUNALULUI MILITAR CLUJ (1948-1956)***

Corneliu Pintilescu**

Abstract: *The study looks at the mechanisms through which the political guilt was constructed along the stages of the process of preparing criminal files and convicting people by invoking political crimes at the Cluj Military Court from 1948 to 1956. The article has two parts, the first, dealing with the evolution of the concept of „counter-revolutionary conspiracy” and the criminal legislation connected with it and the second, dealing with the stages of the process through which the involved institutions managed different data obtained during criminal investigations in order to convict persons for political reasons. The main hypothesis is that during the aforementioned stages the political guilt was built mainly through discursive means and that the rhetoric of these institutions aimed to legitimize the repressive measures against those labeled as „counter-revolutionaries”.*

Keywords: political repression, political guilt, communist regime in Romania, military justice.

Justiția militară reprezintă una dintre ariile mai puțin cercetate de manifestare a represiunii politice din România comunistă¹. Studiul de față reprezintă o contribuție la cercetarea aspectului legal al represiunii politice și propune o investigație asupra felului în care se edifică vinovăția politică în decursul pregătirii și desfășurării unor procese judecate de Tribunalul Militar Cluj în perioada 1948-1956. Baza documentară este constituită dintr-o serie de peste 50 de dosare penale aflate în custodia CNSAS² ale unor procese judecate de instanța mai sus amintită³. Din dorința de a ilustra într-o manieră concisă linia argumentativă a studiului, am

* Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/89/1.5/S/60189, cu titlul „Programe postdoctorale pentru dezvoltare durabilă într-o societate bazată pe cunoaștere”.

** cercetător postdoctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca; e-mail: pintilescu2001@yahoo.com

¹ Între contribuțiile mai importante privind această temă pot fi amintite monografiile semnate de Lavinia Betea, Doina Jela și Stelian Tănase, care însă abordează problema proceselor politice din România comunistă din perspectiva unor studii de caz, evitând propunerea unor concluzii generale privind fenomenul. Vezi Doina Jela, *Cazul Nichita Dumitriu. Încercare de reconstituire a unui proces comunist. 29 august–1 septembrie 1952*, București, Edit. Humanitas, 1995; Lavinia Betea, *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist. Studiu de caz*, București, Edit. Humanitas, 2001; Stelian Tănase, *Anatomia mistificării*, București, Edit. Humanitas, 2003.

² Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității (infra: CNSAS)

³ Mulțumesc cu această ocazie dlui prof. univ. dr. Gheorghe Cipăianu și dlui conf. univ. dr. Virgiliu Țărău pentru observațiile și sugestiile pe marginea acestui text.

optat pentru prezentarea comparativă a doar trei dintre cazurile cercetate. De asemenea, din spectrul larg al vinovățiilor politice existente în legislația epocii și în practica judiciară a instanțelor militare, am ales discutarea uneia dintre cele mai des invocate, dacă nu cea mai invocată infracțiune politică: cea de „uneltire împotriva ordinii sociale”. Loturile implicate în cele trei procese fac parte din arii diferite de manifestare a represiunii politice: cea împotriva preoților și credincioșilor greco-catolici (lotul Cuțcan Eusebiu), reprimarea tineretului studentesc din Cluj (lotul Dumitriu Ioan), anihilarea „rezistenței din munți” și a celor care o susțineau (lotul Suci Teodor).

Structura textului reflectă pașii de dezvoltare ai cercetării. În prima parte sunt trecute în revistă etapele conceptualizării vinovăției politice în ideologia comunistă, în general, dar și ale evoluției conceptului de „uneltire” împotriva noului regim, în special. Această parte introductivă propune o analiză a conceptului de „complot”/„uneltire” la nivelul discursului politic și al legislației, în ipostaza sa statică. În partea a doua însă, analiza se va concentra pe felul în care vinovăția politică, în cazul de față sub forma conceptului politic și legal de „uneltire împotriva ordinii sociale”, funcționează în practica judiciară a Tribunalului Militar Cluj. Din punct de vedere metodologic, am optat pentru analizarea comparativă a felului în care infracțiunea de „uneltire împotriva ordinii sociale” este configurată în fazele unui proces: de la ancheta realizată de organele Securității până la sentința instanței militare. Fenomenul este cercetat din perspectiva analizei comparative a celor trei procese, surprinse în trei secțiuni, fiecare secțiune reprezentând o etapă a edificării vinovăției politice: ancheta organelor de Securitate, redactarea actului de trimitere în judecată de către Procuratura militară și sentința. Trebuie precizat de la început că acest studiu nu își propune să reconstituie realitățile pe care Securitatea sau Procuratura le manipulează pentru a obține condamnarea celor în cauză. Memoria subiectivă a victimelor și informațiile culese într-un scop precis de către Securitate reprezintă surse nesigure pe baza cărora cu greu se pot reconstitui cu exactitate cele întâmplate anterior arestării. Prin urmare, contribuția de față vizează prezentarea și analizarea etapelor procesului prin care Securitatea, Procuratura și tribunalele militare obțin și manipulează informații din diferite surse și le încadrează în litera legii, în vederea creării discursive a vinovăției politice a unei persoane sau a unui grup de persoane.

De la „complot” la „uneltire”

Utilizarea justiției în scopul eliminării adversarilor politici, a persoanelor considerate incomode de un regim, este o practică veche, epoca contemporană aducând doar forme și dimensiuni noi, în contextul apariției dictaturilor moderne și a ideologiilor care le-au stat la bază. Instrumentarea vinovăției politice prin intermediul unor instanțe de judecată cunoaște etape diferite de dezvoltare, pornind de la celebrul proces al lui Socrate în Antichitate până la cazurile perioadei

moderne, precum cel al lui Alfred Dreyfus⁴. În cazul regimurilor comuniste, specificul vinovăției politice este determinat de ideologia care le fundamentează, de structura statului și raporturile sale cu societatea. Coordonatele esențiale ale vinovăției politice în acest ultim caz sunt enunțate încă din perioada leninistă a puterii bolșevice, acestea fiind marcate de viziunea lui Lenin asupra statului, dar și de contextul general al războiului civil. Teoretizând principiile luptei de clasă instituționalizate, Lenin concepe statul ca „un instrument al proletariatului în lupta lui de clasă”⁵. Toți cei care se opun sau s-ar putea opune noilor transformări ale societății intră sub incidența infracțiunilor contra-revoluționare. Infracțiunile politice capătă diferite forme de la o epocă la alta: „dușmani ai poporului” (concepție împrumutată de la revoluția franceză)⁶, „sabotaj” în cazul celor care exercitau activități care subminau directivele regimului, „complot” sau expresii precum cele de „speculanți”, „agitatori”, „kulaci”, „contra-revoluționari” (ultima fiind cea mai cuprinzătoare dintre toate)⁷.

Aceste concepte au fost dezvoltate și adaptate unor noi scopuri și unor noi dimensiuni ale represiunii politice în timpul lui Stalin⁸. În anii „Marii Terori” din Uniunea Sovietică (1936-1938), cunosce o mare dezvoltare și o amplă utilizare teoria „ascuțirii luptei de clasă”, odată cu înaintarea societății spre socialism, și conceptul de „complot” împotriva noii ordini sociale⁹. Teoria „ascuțirii luptei de clasă” a fost un element central al discursului dominant din anii „Marii Terori” și un argument pentru represiunea care a însoțit în Uniunea Sovietică marile transformări economice și sociale din anii `30. Obsesia conspirațiilor atotprezente reflectă teama regimului față de formele organizate de rezistență. Procesele spectacol din anii `30 au propagat ideea unui complot generalizat al forțelor interne

⁴ Otto Kirchheimer, *Political Justice: The Use of Legal Procedure for Political Ends*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1961, p. 3-84, 225-229. Autorul face în lucrarea menționată o amplă introducere în problema justiției instrumentate politic.

⁵ Z.A. Vâșinscaia, M.M. Isaev, A.A. Piontcovschi, *Drept penal sovietic. Partea specială*, București, Edit. de Stat pentru Literatură Științifică, 1953, p. 37-38.

⁶ După cum bine observă George Leggett, *Ceka: Poliția politică a lui Lenin: Comisia Extraordinară Panrusă pentru Combaterea Contrarevoluției și Sabotajului*, București, Edit. Humanitas, 2000, p. 49-50, 90, 96.

⁷ *Ibidem*, p. 50-53.

⁸ Numeroase acte oficiale din perioada 1917-1919 abordează problema combaterii infracțiunilor contrarevoluționare. Legea cu privire la Tribunalele Militare Revoluționare din 20 noiembrie 1919 cuprindea și o enumerare a infracțiunilor ce cădeau în competența acestor instituții.: 1 – comploturile și rebeliunile în scopul de a răsturna „orânduirea sovietică socialistă”, 2 – „trădarea față de Republica Sovietică”, 3 – spionajul, 4 – rebeliunea contra organelor și autorităților noului stat, 5 – împotrivirea față de aplicarea legilor, a hotărârilor și dispozițiilor noului guvern, 6 – agitația și propaganda în vederea realizării infracțiunilor de mai sus, 7 – divulgarea de informații și documente secrete, 8 – răspândirea de zvonuri și informații false despre puterea sovietică, 8 – distrugerea mijloacelor de comunicație și a altor bunuri ale statului, 9 – sustragerea de planuri și documente secrete. Z.A. Vâșinscaia, M.M. Isaev, A.A. Piontcovschi, *op. cit.*, p. 61-62.

⁹ *Ibidem*, p. 39-40, 126-127.

și externe opuse tânărului regim comunist¹⁰. Infracțiunea de „complot” este concepută în Codul Penal al RSFSR¹¹ din 1936 ca „cea mai periculoasă formă de luptă împotriva statului socialist”¹². Definiția ei relevă spațiul amplu pe care îl acoperă: „orice activitate organizatorică în scopul pregătirii sau săvârșirii de infracțiuni contra-revoluționare.” Activitatea incriminată putea consta „în recrutarea de membri pentru o organizație contrarevoluționară, în elaborarea planului de săvârșire a infracțiunilor contra-revoluționare, în îndrumarea anumitor membri ai organizației contrarevoluționare, etc.”. Simplul fapt al organizării sau participării la o astfel de inițiativă era considerată „ca o infracțiune consumată de sine stătătoare”¹³.

Analizarea cadrului legislativ care fundamentează represiunea politică reprezintă o etapă preliminară esențială în studiul raporturilor dintre represiune și justiție. Importanța sa este cu atât mai mare cu cât cadrul legislativ reprezintă nu doar o bază pentru activitatea Procuraturii și a instanțelor de judecată, ci orientează și activitatea Securității în munca de anchetă. Cadrele Securității își ghidează ancheta urmărind definiția legală a infracțiunii și strâng informații pentru ca cei arestați să poată fi încadrați în prevederile legii penale.

În privința legislației folosite, surprinzător este faptul că regimul comunist nu a inovat în materie de legislație penală atât de mult pe cât ne-ar face poate să credem marile transformări instituționale din perioada 1948-1952¹⁴. Dimpotrivă, pentru cele mai utilizate încadrări legale din practica represiunii politice („uneltire împotriva ordinii sociale” și „instigare publică”) au fost utilizate articolele privind aceste infracțiuni din *Codul penal „Carol al II-lea”*, republicat, într-adevăr cu numeroase modificări, în 1948¹⁵. Deși regimul comunist nu a schimbat radical definirea acestor infracțiuni în articolele din Codul penal, ceea ce s-a schimbat a fost interpretarea legii în practica instituțiilor statului.

Termenul „uneltire împotriva ordinii sociale”, așa cum apare ele definit de art. 209 al Codului penal, putea acoperi o serie largă de acte, reale sau fictive, ale celor considerați opozanți ai regimului comunist. La primul punct al articolului, cel mai puțin grav, este menționat „faptul de a propovădui prin viu grai schimbarea formei democratice de guvernământ a statului”. La punctul al doilea sunt adunate un șir lung de acțiuni, precum propaganda sau constituirea de organizații secrete pentru înlocuirea „ordinii sociale existente în stat”, acțiunea prin „mijloace violente”, ajutorarea sau simpla intrare în contact cu persoane sau asociații din străinătate pentru atingerea scopului amintit, afilierea la o „organizație contra-

¹⁰ Vezi Robert Conquest, *Marea Teroare: O reevaluare*, București, Edit. Humanitas, 1998.

¹¹ Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă.

¹² Z.A. Vâșinscaia, M.M. Isaev, A.A. Pioncovschi, *op.cit.*, p. 126-127.

¹³ *Ibidem*, p. 127.

¹⁴ Vezi *Codul penal al RPR*, Ministerul Justiției, București, 1948.

¹⁵ Vezi articolele în cauză din *Codul penal „Regele Carol al II-lea” adnotat*, București, 1936.

revoluționară”¹⁶. Dacă în cazul acestor prime două puncte, pedepsele variau între 6 luni și 7 ani închisoare corecțională, în cazul punctului al treilea, pentru cei „care inițiază organizează activează sau participă la organizații de tip fascist, politice, militare sau paramilitare”, pedeapsa era între 15 și 25 ani muncă silnică. Iar ultimul punct, cel de-al patrulea, preciza că sunt pedepsiți cu închisoare corecțională de la 3 la 10 ani cei care, „fără a face parte din organizațiile prevăzute la punctul III, fac propagandă sau întreprind acțiuni în favoarea acelor organizații, a membrilor lor sau a scopurilor urmărite de ele”¹⁷.

Prevederile extinse ale acestui articol 209 reprezintă explicația pentru utilizarea sa intensă în mecanismul de legalizare a represiunii politice. Prin aceste prevederi se acopereau forme diverse de acțiune politică: cei care se manifestau în grupuri organizate împotriva regimului, cei care făceau propagandă individuală, cei care întrețineau legături cu persoane din Occident, cei care îi sprijineau pe membrii unor organizații sau forme de asociere percepute ca periculoase. Aria de acoperire a termenului a fost de la început lărgită prin opțiunea de a păstra termenul vechi de „uneltire” în locul celui de „complot” (folosit în legislația penală sovietică), ultimul limitând utilizarea legii doar pentru infracțiunile comise de un grup. Termenul cu iz arhaic de „uneltire” surprinde, de asemenea, foarte bine una dintre caracteristicile esențiale ale legislației folosite pentru încadrarea represiunii politice: ambiguitatea. Calitate care îi mărea eficacitatea în fața diversității formelor posibile de manifestare a opoziției față de regim. De remarcat este și faptul că două dintre cele patru puncte ale articolului fac de fapt referire la infracțiunea de propagandă împotriva regimului. Propaganda este însă pedepsită cu mult mai puțină asprime, comparativ cu activitatea de inițiere, organizare sau participare la „organizații contra-revoluționare”. Fragmentul dedicat organizațiilor este nucleul acestui articol compozit. Pentru a ajunge la pedepse de muncă silnică de la 15 la 25 de ani, procurorii trebuiau doar să dovedească că un grup de oameni a format o organizație de tip fascist cu caracter politic, militar sau paramilitar. Lipsa unei definiții a ceea ce semnificau termeni precum „fascist” sau „politic” deschidea aparatului represiv posibilități nelimitate de interpretare și încadrare legală a realităților investigate.

¹⁶ *Codul Penal. Text oficial cu modificările până la data de 20 mai 1955, urmat de o anexă de legi penale speciale*, București, Edit. de Stat pentru Literatură Juridică, 1955, p. 93. Redăm aici în întregime punctul II al articolului 209: „a) faptul de a face propagandă pentru răsturnarea în mod violent a ordinii sociale existente în stat; b) faptul de a constitui sau organiza asociații secrete cu scopul arătat la alineatul precedent [...], c) faptul de a lucra, prin mijloace violente, pentru a produce teroare, teamă ori dezordine publică, cu scopul de a schimba ordinea economică și socială din România; d) faptul de a intra în legătură cu vreo persoană sau asociație cu caracter internațional din străinătate sau din țară, în scopul de a primi instrucțiuni sau ajutoare de orice fel pentru pregătirea unei răsturnări a ordinii democratice a statului; e) faptul de a ajuta, în orice mod, o asociație din străinătate sau din țară, care ar avea de scop să lupte contra ordinii economice sau sociale din România, prin mijloacele arătate la literalele a și c; f) faptul de a se afilia sau a deveni membru al vreunei din asociațiile prevăzute la literalele b și c”.

¹⁷ *Ibidem*, p. 93-94.

Conceptul de „uneltire” în practica instituțională

Importanța și eficiența conceptul de „uneltire împotriva ordinii sociale” nu pot fi însă înțelese fără o investigație asupra funcționării sale în practica instituțiilor care pregăteau sau participau (direct sau indirect) la actul de judecată. Organele Securității de la nivel local sau central, Procuratura, avocații și instanțele militare lucrau cu acest concept raportându-se într-o manieră diferită la el. Pentru Securitate articolul 209 reprezenta un etalon care ghida ancheta în direcția obținerii de informații necesare pentru condamnarea celor pe care această instituție îi considera vinovați înainte ca instanța să se pronunțe. Scopul Securității era acela de a obține dovezi pentru susținerea acuzațiilor de către procurori în instanță. Procuratura, prin redactarea actului de trimitere în judecată și prin susținerea acuzării, realiza o integrare a probelor furnizate de Securitate și a legislației într-un discurs argumentativ, iar instanțele urmau să încheie cursul mecanismului prin condamnarea în baza legii și „în numele poporului”.

Notele informative sau rapoartele privind o persoană sau un grup de persoane administrate de Securitate au fost de obicei primii pași în pregătirea unei condamnări pe criterii politice. Nu întotdeauna însă categorisirea unei persoane ca periculoasă din punct de vedere politic pentru regim pe baza dosarului informativ a însemnat și parcurgerea etapei judiciare. Există și cazuri în care, din motive diferite, persoanele respective au fost omise sau au parcurs doar etapa mai simplă din punctul de vedere al formalităților legale a internărilor administrative. Pentru cei intrați în ancheta organelor de Securitate, procesul de construire a vinovăției politice cunoaște acum etapa cea mai importantă.

Rezultatul acestui moment este determinat de mai mulți factori. Cel mai important este fără îndoială strategia de anchetă aplicată de cadrele Securității. Pe baza informațiilor deținute și a posibilităților de încadrare legală, ancheta se îndrepta într-o direcție sau în alta. Direcționarea o făcea un centru din cadrul Direcției Generale care coordonează activitatea desfășurată la nivel local¹⁸. Centrul din București (localizat în cadrul Direcției Generale a Securității Poporului, mai exact în Direcția de Anchete Penale) primește rapoarte cu informații privind diverse persoane și aprobă sau respinge arestarea sau începerea anchetei. După declanșarea anchetei de către organele locale de Securitate, direcțiile sale de dezvoltare sunt în continuare coordonate de centrul din București prin intermediul rapoartelor pe care le primește, al îndrumărilor și al chestionarelor trimise. Chestionarele conțineau un număr de întrebări standard, care creau apoi o uniformitate artificială a declarațiilor auto-acuzatoare ale inculpaților. Materialul astfel obținut este selecționat pentru a se încadra în prevederile articolelor din

¹⁸ Sunt trei niveluri importante de decizie și de comunicare inter-instituțională: nivelul național, cel regional și cel raional.

Codul penal utilizate pentru legalizarea terorii¹⁹. Se urmărea, spre exemplu, în decursul anchetei obținerea de declarații care să ateste faptul că cei interogați aveau scopul de a răsturna regimul, că aveau o ideologie fascistă sau că au încercat să se organizeze ca o formațiune cu caracter militar (cu o conducere unică, cu arme și explozibili). În cazul interogatoriului privind pe Eusebiu Cuțcan, avem trei întrebări și răspunsuri care determină caracterul „organizației subversive”:

Întrebare: „Din ce organizație subversivă contrarevoluționară ai făcut dumneata parte?”; Răspuns: „Din organizația subversivă cu caracter contrarevoluționar Partizanii Regelui Mihai Armata Secretă (PRMAS)”; *Întrebare: „Care era scopul acestei organizații?”; Răspuns: „Scopul acestei organizații era de a răsturna prin forță regimul de democrație populară din țara noastră și de a instaura vechiul regim monarhist din timpul regelui Mihai I”;* *Întrebare: „Ce încercări a făcut și ce metode a folosit această organizație pentru a-și pune planul în aplicare?”; Răspuns: „A căutat să recruteze membri dintre nemulțumiții regimului și a mai căutat să strângă arme și muniții”;* *Întrebare: „Ce funcții îndeplineai?” Răspuns: „Confesor la început, apoi organizator al bandeii”²⁰.*

Aceeași grilă de întrebări este adresată și celorlalți membri ai lotului. Prin presiuni fizice și psihice se obțineau declarații care transformau realitățile vizate în direcția dorită de anchetatori. Acest fapt nu înseamnă că persoanele implicate în procese politice nu avuseseră nicio manifestare ostilă regimului. Originea lor socială, valorile și opțiunile lor politice, atitudinea ostilă față de noul regim erau cunoscute din notele informative, din datele adunate în timp în fișele personale. Ceea ce făcea de obicei Securitatea era scoaterea unor infirmații reale din context, exagerarea lor, inserarea în narațiunile din procesele verbale de anchetă a unor sensuri pe care nu le-au avut.

Declarațiile, procesele verbale sau adresele între nivelurile Securității atestă faptul că punctul de plecare al interogatoriilor era premisa de vinovăție. Întrebarea nu era dacă ai făcut sau nu parte dintr-o organizație, ci care era această organizație, cine erau membrii ei și ce scop avea. Intenția criminală, implicarea conștientă într-o „activitate contra-revoluționară” erau un alt punct pe care strategia

¹⁹ Iată un exemplu de chestionar care conține multe dintre întrebările standard utilizate în cadrul anchetelor: „1. Cum ai luat prima dată contact cu organizație subversivă ? 2. Pe cine știi că a mai făcut parte din această organizație subversivă ? 3. Cine era conducătorul acestei organizații subversive ? 4. De unde și prin cine primeai instrucțiunile referitor la această organizație? 5. La câte ședințe ale organizației subversive ai luat parte? 6. Care era scopul organizației subversive ? 7. Cu cine ai mai avut legături referitor la această organizație 8. Ce misiune ai avut dumneata în cadrul acestei organizații? 9. Ce fel de armament are organizația?”, Arhiva CNSAS, fond P 961, v. 1, f. 40. Utilizarea acestor chestionare redactate înaintea interogatoriilor pentru uzul celor care realizau ancheta apare și în volumul de documente editat de Marcel-Dumitru Ciucă, *Procesul lui Iuliu Maniu: Documentele procesului conducătorilor Partidului Național Țărănesc*, București, Edit. Saeculum I.O., 2001, p. 24-25, 85-94.

²⁰ Arhiva CNSAS, fond Penal (infra: P), dos. nr. 3692, v. 1, ff. 13-14.

chestionarelor încerca să-l obțină. Căutând cu ardoare un singur lucru și omițând probele contrare vinovăției, ancheta devenea astfel o poveste cu un final previzibil.

În cazul lotului Dumitriu, atenția Securității a fost atrasă de un raport al Miliției din Cluj care menționa atitudinea agresivă și amenințările unuia dintre membrii lotului cu ocazia unui arest provocat de perturbarea liniștii publice. Informațiile obținute în urma interogării celui arestat au fost trimise mai departe de către Direcția Regională de Securitate către Direcția Generală de la București printr-un raport din 23 octombrie 1948²¹. Centrul de la București a decis deschiderea anchetei și a coordonat-o până la nivelul detaliilor. Printr-o telegramă Direcția Generală a Securității a cerut ca ancheta „să fie adâncită asupra următoarelor chestiuni”: „1-cine la îndrumat pe studentul Dumitriu să inițieze organizația; 2-„care au fost legăturile sale superioare”; 3-„care au fost legăturile acestei organizații cu partidele istorice”, „cu mișcarea legionară” și cu alte organizații²². Aceste îndrumări vor influența în mod hotărâtor rezultatele anchetei, concretizate în procesele verbale de închidere a cercetărilor de către organele de Securitate. În acest caz, aflându-ne într-o fază incipientă a dezvoltării tehnicilor de anchetă, actele care înregistrează interogatoriul nu sunt procese verbale de interogatoriu cu întrebările și răspunsurile notate, ci declarații în care cel anchetat pune cap la cap datele recunoscute de el în decursul interogatoriului. Informațiile înregistrate în declarații în acest caz au un caracter grav din punct de vedere politic. Organizația „contra-revoluționară” care se conturează din declarațiile lor conține majoritatea caracteristicilor unei organizații model: o conducere centrală, membri recrutați în urma unor pregătiri, un statut apreciat de anchetatori ca fiind „pe principii legionare”, cotizații, ședințe organizate.

Interogatoriul din cazul lotului Suciu Teodor s-a concentrat pe legăturile celor în cauză cu fugarii din grupul Șuşman. Întrebările cele mai frecvente care apar în procesele verbale de interogatoriu din dosarul penal sunt: „De ce bande teroriste aveți cunoștință?”, „Cine mai făcea parte din banda teroristă condusă de Șuşman Teodor?”, „Ce legături ai întreținut cu această bandă?”²³. Vinovăția politică este construită aici în mare parte printr-un proces de contaminare. Conexiunile cu persoane marcate negativ de către Securitate atrag după sine intrarea în atenția Securității. Nedenunțarea sau sprijinul acordat unei astfel de persoane constituiau infracțiuni pedepsite de lege. În lotul Suciu, în afara celui care a dat denumirea lotului și care a făcut parte o perioadă din grupul Șuşman, ceilalți au ajutat prin găzduire, aprovizionare sau furnizare de informații pe fugari, fapte înregistrate de declarațiile și procesele verbale din dosar.

Ancheta organelor de Securitate este finalizată cu un proces verbal de încheiere a cercetărilor, act care sintetizează rezultatul acestora. Acest act este

²¹ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 484, v.3, ff. 60-64.

²² Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 484, v.3, f. 50.

²³ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 3692, v.1, ff. 11-38.

important pentru că Procuratura militară redactează referatul introductiv în vederea trimiterii în judecată pe baza informațiilor și concluziilor furnizate de procesul verbal de încheiere a anchetei. În această etapă finală a anchetei se dă coerență unor informații adesea contradictorii obținute de la cei interogați. În cazul lotului Dumitriu, în dosarul de anchetă apar declarații date în cadrul interogatoriilor care contrazic concluziile finale. Declarația din 19 octombrie 1948 semnată de Dumitriu Ioan, considerat de Securitate conducătorul organizației, înregistrează o asemenea informație contradictorie: „Eu am făcut un statut care privea o asociație cu caracter cultural-medical.”²⁴ Iar mulți dintre cei interogați nu recunosc caracterul fascist subliniat în concluziile anchetei. În cazul lotului Cuțcan există o neconcordanță în actele Securității, între fișele personale, notele informative anterioare procesului și declarațiile auto-acuzatoare date în timpul interogatoriilor. Din primele reiese clar că activitatea ilegală a celor din lotul Cuțcan este una de ordin religios, și nu de rezistență armată de genul „grupurilor de rezistență din munți”²⁵. Referatele individuale de încheiere a cercetărilor plasează faptele membrilor lotului Cuțcan la crima sau delictul de „uneltire în contra ordinii sociale”, „complicitate la uneltire” sau „omisiune de denunț”²⁶. Acest caz este un exemplu edificator asupra felului în care Securitatea schimbă sensul și motivațiile unor fapte reale. Momentul este decisiv pentru că anchetatorii sunt cei care stabilesc dacă cel în cauză a comis o infracțiune politică și care este aceasta. Formula tip utilizată era: „În concluzie [...] se fac vinovați de ... „. Cei din lotul Dumitriu, ale căror fapte se apropiau cel mai mult de ceea ce Securitatea căuta, au fost încadrați la „uneltire contra ordinii sociale și a Securității Poporului” și „complicitate la uneltire contra ordinii sociale”²⁷.

Actul reprezentativ pentru rolul Procuraturii militare în acest mecanism instituțional era referatul introductiv prin care se propunea trimiterea în judecată a celor vizați de dosarul de anchetă trimis de Securitate. Referatele introductive

²⁴ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 484, v.1, ff. 12-13.

²⁵ Faptul că activitatea lui Miclea Aurel (unul dintre membrii lotului Cuțcan) era una de rezistență religioasă în urma decretului de desființare a Bisericii Greco-catolice este confirmat de caracterizarea din fișa personală atașată dosarului penal (Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 3692, v.3, f. 270), care conține date legate de activitatea religioasă a susnumitului: „Acesta întrucât nu sa trecut în religia ortodoxă ci a rămas rezistent”, „a încercat să strângă diferite femei pe care lea spovedit în ritul greco-catolic”, păstrează legături strânse cu alți preoți și „fregventează biserica Romano-Catolică unde împreună cu cei de mai sus fac diferite liturghi și slujbe religioase într-o cameră secretă” (Sic!). O notă informativă din 4.06.1951 (Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 3692, v.3, f. 272) semnală Securității că „Numitul Miclea Aurel din comuna Rediu, jud. Turda, este un mare dușman al regimului actual, și duce o muncă de subminare în legătură cu retractarea la catolicism al credincioșilor reveniți la Ortodoxie, în legătură cu colectivizarea agriculturii făcând propagandă în comuna de mai sus că să nu se înscrie nimeni în colectiv, că pe ziua de 15 August 1950 se va începe un mare Război și cu acei ce vor fi găsiți că figurează pe aceste liste va fi vai de ei” (sic!).

²⁶ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 3692, v.1, ff. 211-216.

²⁷ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 484, v.1, ff. 10-11.

conțin un preambul ideologic care contextualiza politic faptele prezentate în vederea susținerii acuzării. Acest preambul înserează idei care dau un sens politic mai larg faptelor invocate în referatul introductiv. Motivul ideologic central al discursului legitimator al represiunii politice îl constituia teoria „ascuțirii luptei de clasă” odată cu înaintarea societății spre socialism. Iată un fragment din acest tip de discurs:

„Zi de zi se verifică adevărul că în perioada de tranziție de la capitalism la socialism, lupta de clasă se ascute la maximum și ia forme cât mai variate, fie deschise fie mascate” [...], „vechile mentalități și bogății” [...] „se pun dea curmezișul înfăptuirilor din țara noastră”, [...] „cele mai periculoase activități ale dușmanului sunt ale acelor care săvârșesc infracțiuni contrarevoluționare, care sunt cele mai periculoase infracțiuni, deoarece ele au ca obiect subminarea și distrugerea puterii de stat, cuceririle fundamentale, economice și politice ale clasei muncitoare (sic!).”²⁸

Din punctul de vedere al planului de transformare a societății, „construirea socialismului înseamnă lichidarea din punct de vedere economic și politic a fostelor clase exploatoare.” Prin urmare, discursul instituțiilor care participă la actul de judecată încearcă să impună un nou sistem de valori sociale și o nouă ierarhie socială. Construirea noii societăți presupunea mai întâi distrugerea poziției sociale și economice, a respectului de care încă se bucurau elitele vechii societăți. Pentru a argumenta faptul că instanțele noului regim pedepsesc și mulți membri ai „claselor muncitoare” se invoca împrejurarea că „dușmanii socialismului atrag și elemente din sânul celor ce muncesc, elemente lipsite de conștiințe de clasă, care sunt apoi folosite în munca [...] de subminare a regimului nostru de democrație populară”²⁹.

Preluând fidel datele din procesele verbale de încheiere a cercetărilor, procurorii ordonează într-o formă coerentă informațiile, subliniază anumite aspecte, precum intenția sau gradul de conștientizare a delictului. Susținând vinovăția lui Cuțcan Eusebiu și a celorlalți membri ai lotului în fruntea căruia a fost așezat, procurorul militar subliniază că „preotul nerevenit Cuțcan Eusebiu, s-a împotrivit acțiunii de unificare a bisericilor greco-catolice și ortodoxe, căutând să folosească religia ca mijloc de luptă împotriva noii orânduirii sociale ...”³⁰ S-a încercat astfel impunerea unui scop politic unor activități religioase clandestine. Un alt element atașat artificial lotului Cuțcan a fost acuzația de a fi încercat să răstoarne regimul cu ajutorul „anglo-americanilor”. Iar în cazul celor care l-au ajutat pe Cuțcan ca fugar s-a subliniat faptul că erau conștienți de „activitatea contrarevoluționară a acestuia”³¹. Vinovăția politică a grupului de studenți de la

²⁸ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 4292, v. 1, ff. 138-139.

²⁹ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 3692, v.1, ff. 212-213.

³⁰ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 3692, v.1, ff. 212-213.

³¹ Arhiva CNSAS, Fond P, dos. nr. 3692, v.1, ff. 214-219.

Medicină din Cluj a fost agravată prin etichetarea ca legionare a organizării și ideologiei organizației, deși declarațiile de interogatoriu infirmă aceste aserțiuni, iar în cazul celor din lotul Suciu Teodor vinovăția politică este construită din perspectiva raporturilor fiecărui acuzat cu grupul Șușman. Adăpostirea, alimentarea și informarea fugarilor în munți erau percepute ca fapte grave pentru că prin ele erau sprijiniți cei care sfidau controlul polițienesc al regimului³².

Probleme prezentate în vederea susținerii acestor acuzații sunt în principal declarațiile autoacuzatoare ale celor interogați și cele acuzatoare ale celorlalți membri ai lotului. Uneori, când declarațiile erau în contradicție totală, se realizau procese verbale de confruntare, semnate de cei ale căror spuse se contrazic. Probele materiale sau declarațiile unor martori sunt de obicei secundare, rolul lor fiind doar acela de a întări, de a confirma acuzațiile aduse. În majoritatea cazurilor cercetate, probele centrale pe care se bazează acuzația sunt declarațiile inculpaților. Pentru cele trei procese politice prezentate aici, probele materiale erau o armă în cazul lui Cuțcan Eusebiu, un manifest și un statut al organizației în cazul lotului Dumitriu, acest tip de probe lipsind în cazul lotului Suciu.

Contribuția cea mai importantă a referatului introductiv în cadrul procesului consta în încadrarea legală a infracțiunilor pe care Securitatea le-a fixat deja. Cuțcan Eusebiu cu încă alte șase persoane au fost încadrați pentru participarea la „organizația contrarevoluționară”, „de tip fascist”, „paramilitară” la crima de „uneltire contra ordinii sociale” pedepsită de articolul 209, punct III din Codul penal³³, iar alți șase membri ai lotului au fost încadrați pentru ajutorul dat membrilor organizației la delictul de „uneltire contra ordinii sociale”, pedepsit de punctul IV al aceluiași articol 209³⁴. Din lotul Dumitriu, cei pe care Securitatea i-a considerat cei mai activi au fost încadrați în același punct III al articolului 209 pentru faptul că au inițiat „organizația contra-revoluționară”. Restul au fost încadrați la punctele II și IV ale articolului 209³⁵. În ultimul caz analizat, Suciu Teodor a fost acuzat de „crimă de uneltire contra ordinii sociale”, propunându-se încadrarea la punctul III al articolului 209 din Codul penal pentru că a făcut parte o perioadă din grupul Șușman, iar ceilalți sunt încadrați la „delictul de favorizare a infractorilor” pedepsit de articolul 284, punctul I, combinat cu articolul 209, punctul III³⁶.

Sentința reprezintă un text cu un conținut ideatic și lingvistic uniform, construit în jurul celor trei expresii care care-i marchează structura: „În fapt”, „În drept” și formula cu iz totalitar „cu unanimitate de voturi”. Ca și referatele

³² Arhiva CNSAS, Fond P, dos. nr. 4292, v.1, ff. 138-143; Fond P, dos. nr. 484, v. 1, ff. 171-173.

³³ Vezi mai sus fragmentul dedicat articolului 209.

³⁴ Arhiva CNSAS, Fond P, dos. nr. 3692, v. 1, ff. 219-220.

³⁵ Arhiva CNSAS, Fond P, dos. nr. 484, v.1, f. 175.

³⁶ Arhiva CNSAS, Fond P, dos. nr. 4292, v. 1, ff. 140-143.

introdutive redactate de Procuratură, sentințele tribunalelor militare în aceste trei cazuri conțin în introducere o contextualizare ideologică a hotărârilor luate. Această contextualizare întărește mesajul politic al actului de represiune și arată ținta vizată de regimul comunist. În cazurile de față, țintele lovite sunt activitatea religioasă clandestină greco-catolică, formele de organizare studențești care ies de sub controlul partidului și sprijinul acordat grupurilor de fugari din munți de către localnici. Aceste fragmente întăresc constatarea că expresiile și conceptele utilizate în cadrul acestor procese sunt în aceeași măsură politice și juridice. Nivelul de politizare este unul de profunzime, instanțele fiind folosite ca instrumente ale unei acțiuni de „inginerie socială utopică”³⁷ prin reprimarea și marginalizarea unor categorii largi de cetățeni și a sistemelor de valori promovate de aceștia. Îndrumările date de Ministerul Justiției judecătorilor din epocă sunt mai mult decât sugestive în privința manierei în care se politiza textul unei sentințe:

*„Politzarea unei hotărâri trebuie făcută cu multă grijă pentru ca în motivare să se evite frazeologia sau chestiuni care n-au strânsă legătură cu cauza respectivă. Ea nu trebuie să facă corp separat de celelalte motive, adică să se împarte hotărârea în două, partea juridică și partea politică, pentru că toată motivarea trebuie gândită și redactată politic, adică în spiritul și linia politică. Nu este absolut necesar să se vorbească de clase, de lupta de clasă, de chiaburi și de moșieri, să se menționeze diverse lozinci, etc., pentru ca o hotărâre să fie politizată. Politizarea trebuie să rezulte din modul de expunere a faptelor analizate în lumina transformărilor politico-sociale.”*³⁸

Elementul comun al celor trei procese este prezența temei existenței unei „organizații contra-revoluționare”, care urmărește răsturnarea regimului „democrat popular”. În jurul acestei idei se construiește discursul a numeroase sentințe. Din punct de vedere legal, dovedirea faptului că cei acuzați au activat într-o formă organizată ducea în mod automat la încadrarea în articole de lege care ofereau posibilitatea unor pedepse de până la 25 de ani de temniță grea la sfârșitul anilor `40 și începutul anilor `50. Pe de altă parte, ideea de organizație acționa asemeni unui bulgăre de zăpadă, grupul celor acuzați putându-se lărgi fără opreliști, deoarece fiecare persoană putea implica altele prin contactele sale sociale. Astfel, acuzația de „uneltire împotriva ordinii sociale” era una dintre cele mai la îndemâna

³⁷ Folosesc conceptul de „inginerie socială utopică” în sensul dat expresiei de Karl Popper. Conform acestuia, statul comunist pornea de la premisa că vechea societate trebuia transformată în totalitate, urmând un plan utopic de construire a unei societăți perfecte. Popper opune „ingenieriei sociale utopice” o inginerie socială pozitivă care vizează doar rezolvarea prin politici publice a unor disfuncționalități concrete. Vezi Karl Popper, *Societatea deschisă și dușmanii ei*, traducere de D. Stoianovici, ediția a II-a revăzută, Edit. Humanitas, București, 2005, vol. 1-2, *passim*.

³⁸ *Îndrumări privitoare la modul de redactare a hotărârilor în Noua organizare judecătorească. Legi, decrete, instrucțiuni* (pentru uz intern), Ministerul Justiției, București, 1952, p. 75.

regimului comunist pentru acuzarea persoanelor considerate ostile sau incomode, dar față de care nu existau dovezi pentru a de a fi condamnate.

Formele pe care aceste „organizații contra-revoluționare” le luau erau însă diferite de la caz la caz. În ceea ce privește cele trei loturi prezentate aici, în două dintre cazuri este invocat, ca element agravant prin conotația de trădare, faptul că urmăreau răsturnarea regimului democrat popular cu ajutorul forțelor externe „imperialiste”³⁹. Mitul conspirației externe și interne împotriva regimului comunist, care s-a manifestat puternic în Uniunea Sovietică în perioada interbelică, reprezintă una dintre caracteristicile cel mai des întâlnite ale sentințelor din epocă. În preambulul ideologic al sentinței din lotul Dumitriu se preciza că forțele „contra-revoluționare” „au căutat să uneltească din umbră [...] în contra ordinii sociale, [...] sprijinită fiind de agenții din străinătate, aflați în slujba lagărului imperialist”⁴⁰.

Caracterul conspirativ și ascuns al „organizațiilor contrarevoluționare” este o caracteristică a discursului instanțelor în majoritatea proceselor bazate pe acuzația de „uneltire”. Termenul general de „uneltire” presupunea existența acestor trăsături. O sumă întreagă de detalii și expresii clișeu veneau să concretizeze această idee: „activitate clandestină”, utilizarea de parole, faptul că „au căutat să uneltească din umbră” și „sub o formă camuflată”. Activitatea conspirativă agrava vinovăția politică a celor implicați. În logica discursului politic al perioadei în discuție, dușmanul ascuns al regimului este mai periculos decât cel care acționează deschis. Cei din lotul Cuțcan au fost acuzați că „preocuparea [lor] principală [...] nu era [aceea] de a celebra liturghii, ci de a recruta membri pentru organizație ...”. Cu alte cuvinte, activitatea religioasă a celor din lotul Cuțcan era prezentată ca un paravan pentru „organizația contra-revoluționară” denumită „Partizanii Regelui Mihai – Armata Secretă” (prescurtat PRMAS), iar misiunea lui de preot și confesor, activând în condiții de clandestinitate din cauza interzicerii bisericii greco-catolice, era transformată într-una de lider politico-militar, care căuta să recruteze noi membri⁴¹. Pentru a dovedi scopul violent al unei organizații și caracterul serios al activității acesteia i se atribuia de regulă fie faptul că deținea armament atunci când la unul sau mai mulți membri ai lotului se descopereau arme, fie intenția de a se înarma atunci când nu exista alt mijloc de a dovedi caracterul paramilitar al organizației. Singura probă în lotul Cuțcan este o armă descoperită asupra sa la arestare. Încadrarea legală firească ar fi trebuit să fie port ilegal de armă.

³⁹ Arhiva CNSAS, fond P, dos. nr. 484, v. 1, f.302, Sentința Tribunalului Militar Cluj nr. 391 din 10 februarie 1949; Fond P, dos. nr. 3692, v.1, ff. 278-279. Sentința nr. 57 a Tribunalului Militar Cluj din 29 ianuarie 1952.

⁴⁰ Arhiva CNSAS, Fond P, dos. nr. 484, v.1, f. 302.

⁴¹ Cuțcan a negat la proces informațiile din declarații, anulând astfel proba principală a acuzării, mărturisirea sa auto-acuzatoare.

Un alt mijloc de a inculpa și denigra orice formă de solidaritate națională, organizată în afara sistemului oficial de instituții și asociații, era acuzația de fascism. Această acuzație era folosită pe scară largă de discursul politic sovietic pentru a ataca pe toți cei care se opuneau comunismului în general, deoarece, în condițiile perioadei ce a urmat imediat celui de Al Doilea Război Mondial, opoziția față de țara care a învins nazismul însemna, implicit, adeziunea la extrema dreaptă. În cazul multor manifestări naționaliste sau doar anti-sovietice, acuzația de fascism a fost o încadrare legislativă eficace. În sentințele date în procesul lotului Dumitriu și al lotului Cuțcan apare și acuzația de fascism. Pentru studenții din lotul Dumitriu manifestările anti-sovietice și simpatiile legionare ale unora dintre ei au fost extinse asupra întregului grup.

Mai mult decât legitimarea și încadrarea legală a represiunii politice, discursul instanțelor de judecată încearcă, în baza autorității morale pe care acestea o dețineau, să impună un nou sistem de valori. Axa pe care se construiește acest discurs urmează coordonatele luptei dintre forțele binelui (proletariatul/lagărul comunist) și forțele răului, reprezentate de „clasele exploatare” și „lagărul imperialist”. Se construia astfel o valorizare negativă din punct de vedere politic și juridic (licit/ilicit) a faptelor celor acuzați. În esență fenomenul reprezintă o traducere din perspectiva valorilor și legilor noului regim a unor realități economice și sociale ale vechii societăți. Această traducere nu este un proces static, ci este parte a unui proces foarte dinamic de „inginerie socială utopică” cu mijloace judiciare.

Concluzii

Din planul discursului ideologic comunist vinovăția politică se transpune în interpretarea codurilor legislației în vigoare în epocă. Este și cazul infracțiunii de „uneltire împotriva ordinii sociale”, așa cum apare în forma din intervalul 1948-1956 a articolului 209 al Codului penal. Conținutul acestui articol conturează o infracțiune care include forme foarte diverse de acțiune politică prohibită: propagandă împotriva regimului, inițierea, organizarea sau participarea la organizații de tip fascist, contactul cu persoane sau asociații din afara țării în scopul răsturnării regimului de democrație populară. Posibilitățile largi de interpretare a acestei legislații făceau ca ea să fie un instrument eficient în legalizarea represiunii politice din primul deceniu comunist. Conceptul de „uneltire împotriva ordinii sociale” ghidează strategiile de anchetă ale Securității, care selecționează informațiile obținute la interogatorii și le inserează noi sensuri în vederea încadrării acestor fapte în legislația amintită. Procuratura militară era cea care realiza o primă încadrare a faptelor în contextul politic din epocă și în articolele legii prin intermediul referatelor introductive care propun sau nu trimiterea în judecată a

persoanelor anchetate de Securitate. Sentințele instanțelor de judecată aveau rolul de a întări și legitima cu autoritatea lor actele de represiune politică ale regimului. Textele lor finalizează procesul de edificare a vinovăției politice. În acest moment final al mecanismului instituțional, contextualizarea politică, organizarea informațiilor aflate în dosarul de anchetă trimis de Securitate și transpunerea acestor date în retorica modelului de „organizație contra-revoluționară” capătă forma deplină. Dincolo de măsurile represive pe care le impuneau în numele legii, sentințele tribunalelor militare în cazurile politice diseminau un discurs care încerca să impună grila de valori a noului regim prin valorizarea negativă a realităților și valorilor vechii societăți. Aceste sentințe deveneau parte a politicilor de transformare a societății prin eliminarea sau marginalizarea socială a unor grupuri sociale.